

Jogelvek

1. A jog *szabályai*: jogszabályok (*norma legis*)* és jogi szabályok (*norma iuris*). A jogszabály jogalkotás (*legislatio*) eredménye. A jogi szabály ezen túl törvénykezés (*iurisdictio*), és gyakorlati jogfelhasználás (*praxis iuris*) eredménye. A jogtudomány által bemutatott jogi szabályosság jogtudományi (*iurisprudentialis*) értelmezés, amely nem szabály: teljesen mégsem hagyható figyelmen kívül, ha a jog *valóságos* értelméről van szó.

A szabályosság (*normativitas*) értelme kétféle, úgy mint *a*) valamilyen helyzetre szabály irányadó – azaz a helyzet normalizált –, és *b*) valamilyen helyzet szabálynak megfelelően alakul (*normalis*), vagy nem megfelelően alakul (*abnormalis*), de egyaránt szabály szerint megítélhető. A szabályosság lehet egy bizonyos helyzet típusra érvényes (*specialis*): ezt a jog szabályai fejezik ki. A szabályosság lehet bizonyos helyzet típusoktól függetlenül mértékadó (*generalis*): ezt általában a jogelvek fejezik ki.

A jogi norma tudományos magyarázata – pl. a normatív vagy a szociológiai szempontú jogtudományi kifejtés – *elméleti* magyarázat. Valamely jogi szabály jogtudományi leírása, tételbe foglalása *tudományos elméletnek* nevezhető. Ez a fogalomnak kifejtő (*explicativ*) ábrázolása, amely "elméleti" már azért is, mert nem "gyakorlati", sem abban az értelemben, hogy a jogi tevékenység gyakorlatában keletkezne, sem abban az értelemben, hogy meghatározó (*determinativ*), vagy hivatalosan kötelező (*obligans*) lenne a jogi tevékenységre.

Jogi tevékenység a jogalkotás és a jogalkalmazás. A jogtudomány egyik sem: kívül áll azokon. Az elméleti magyarázat a megismerést (*cognitio*) szolgálja. Nincs hatalma tételei érvényesítéséhez.

2. A *jogelv* a normativitás köréhez tartozik. Abban technikai és rendszeri célokat szolgál, így tulajdonképpen *gyakorlati* fogalom. A jogelv fölhasználása a valóságos jog valamelyik, több, esetleg valamennyi változatában történik vagy történhet. A jogelv (*principium iuris*) tehát a jogalkotói jognak, a bírói jognak, a gyakorlati jognak meg a jogtudományi jognak az elve (*ratio*), amelynek tartalmát, értelmét nem vonják kétségbe, ugyanakkor arra csak bizonyos esetekben hivatkoznak. Tartalma szerint a jogelv nem speciális jogi szabály, hanem ezek *értelmezésében* lehet meghatározó (*relevans*) szempont.

A jogelv nem azonosítható minden további nélkül egy tudományos elmélet tételével. Feltevésünk szerint a jogelvet jellemzi – időszakos vagy folytonos – alkalmazása, az pl. hogy azzal műveleteket végeznek. A jogelv érvényességét, létét alkalmazása (*usus*) azonosítja, igazolja (*identificatio*) és pl. nem közvetlenül logikai helyessége, vagy társadalmi célszerűsége. Ehhez képest a jogelv nem abszolút fogalom.

A jogelv *keletkezési módja* nem jellegzetes. Egy részük hagyományos (*traditionalis*), vagyis régebbi idők gyakorlatából átvett, s eredetük ma már nem ismert. Más részüket a bírói gyakorlat, vagy a jogtudomány dolgozta ki, de jogelvvé válhat egy

* A szakmai műszavak idegen nyelvű változata a hagyományos magyar jogirodalomnak megfelelően latinul szerepel.

nevezetes "nagy mondás" is, ha az pl. a jogi tevékenységet végzőket megragadja. Végül jogelveket jogszabályok is rögzítenek: ezek *jogszabályi alapelvek (principium legis)*. Ehhez képest azután egy jogelv (*ratio iuris*) jogszabályi (*norma*) és nem jogszabályi (*ratio*) alakban létezhet.

Azt, hogy egy jogi jelentőségű általános kijelentés jogelv-e vagy sem, többféleképpen lehet érteni. Az elvet annak elismerése (*acceptio*) érvényesíti, különösen a jogalkotásban vagy a jogalkalmazásban való elismerése. Mondható az, hogy ha egy elvet sem a jogalkotás, sem a törvénykezés nem méltányol, az nem igazán jogelv. A fölhasználási mód alapján a jogelv rendszerint *önmagában nem alkalmazható*, vagyis a jogelv jogi szabályok működtethetőségének *általános (generalis)* szempontjait rögzíti. Ugyanakkor, ha egy jogviszonyra érvényes és részletes (*specialis*) szabályok vonatkoznak, a jogelv felhasználása rendszeren mellőzhető.

A jog felhasználása mindegyik működési módban (jogalkotás, ítélkezés, jogtudomány, köznapi gyakorlat) a maga körén belül *autonóm*. A felhasználás célja és módszere különbözik egymástól, azonban a más felhasználásoktól nem független; annyira nem, hogy meghatározható esetekben ezek szükségképpen kölcsönhatásba kerülnek egymással. Ezért a felhasználás tekintetbe veszi a más felhasználási módokat is. Az autonóm felhasználás és a kölcsönösség ténylegessége folytán a jog szabálya valóságos (*realis*). A jogelv e felhasználási módok között közvetíthet. A közvetítés abban áll, hogy általános kijelentésként elősegíti a jogszabályok alkalmazását, továbbá a jogszabályok elfogadását, elhíhetőségét (*credibilitas*), amennyiben egy jogszabály vagy egy ítélet egy jogelvre visszavezethető.

A jogelvek száma meghatározott helyen és időben érvényes jogrendszerben nem jelentéktelen. A jogelvek tartalma a legkülönfélébb lehet. Ezek általános normatív kijelentések; egy részük jogi magától értetődőség (*evidentia*), meg jogi közhely (*iuris opinio vulgaris*).

Vegyünk szemügyre néhány jogelvet. Jog az, amit a nép parancsol, vagy megerősít (*lex est, quod populus iubet atque constituit*). Jog nélkül nincs társadalom (*ubi societas ibi ius*). A jog szabályai a társadalom egyetértését fejezik ki (*consensus facit legem*). Jogi aktusból nem károsodhat senki (*actus legis nemini damnosus*). A törvény nem ismerése senkit sem mentesít a jogkövetkezményektől (*ignorantia legis neminem excusat*). A köz érdeke megelőzi a magánérdeket (*necessitas publica maior est quam privata*). A későbbi törvény érvényteleníti a korábbi (*lex posterior derogat legi priori*). Senki sem adhat át másnak több jogot, mint amennyi joga van (*nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet*). Büntetést csak törvény alapján lehet kiszabni (*nulla poena sine lege*). Bűncselekményt csak törvényben lehet szabályozni (*nullum crimen sine lege*). A törvény különös szabálya lerontja általános szabályait: ha különös szabály van, nem kell az általános szabályt alkalmazni (*lex specialis derogat legi generali*).

A példaképpen említett néhány jogelv klasszikus. Egy részük római jogi eredetű, és nagyrésztük a hazai jogban sem tekinthető meghaladottnak. Az említett jogelvek *időbeli* érvényessége huzamos. A törvények nemismerésének elve legkevesebb kétezer éves. Az érvényesség *térbelisége* pedig egyáltalán nem korlátozódik Magyarországra. A jogelveknek egy része mindenképpen olyan, hogy feltűnően *hosszú időre* érvényes, és nem egy, hanem számos jogrendszernek eleme, tehát egyetemes (*universalis*); bárhol, bárkire alkalmazható.

Ebből arra lehet következtetni, hogy a jogelvek ha nem is örökre (*in omne tempus*) szólnak, mindenképp a jogrendszernek tartós (*constans*) elemei, amelyek a jogszabályok változásában a folytonosságot (*continuitas*) alapozzák meg. Ha pedig a jogelveknek legalább egy része több ország jogrendszerében egyaránt jogelvnek számít, akkor ezek nemzetközi (*internationalis*) jellegűek, sőt egyetemes (*universalis*) jogi elvek. Ezek összegyűjtésével talán egy egyetemes jogi ésszerűség körvonalai jelölhetők ki az emberiség jogi gondolkodása és gyakorlata számára.

Az utóbbi feltevés régi illúzió: gyakorlatilag még nem működik. Az egyetemesnek tekinthető jogelvek létezése ellenére a feltételezett összefogottság eddig

nem jött létre, holott ennek érdekében sokszáz éve jogászai kísérletezgetések folynak. A szóban levő egyetértésnek volt és most is van egy bizonyos elemi szintje; ez mint eredmény csekély, s inkább elvi, mint gyakorlati.

3. A jogelv fogalmát a jogtudomány részben bölcséleti (*iurisprudentialis*) alapon tárgyalja, s magyarázata ismétlés (*iteratio*), azaz a jog fogalmával foglalkozó tételek más terjedelemben való megismétlése. A másik változat abból indul ki, hogy pl. egy törvénykönyv alapelvei – ha úgy tetszik egy jogág normatív alapelvei – a jogelv jellegzetes megjelenési módja. Így véve a jogelv vagy értelmező (*interpretans*) vagy hézagpótló (*expletivus*) irányadó eszme. Az utóbbi változat áll közelebb a jogelv technikai értelmezéséhez, de nem kielégítő megoldás. Addig rendben levő, hogy minden törvénykönyvbe foglalt alapelv jogelv, (bár ez sem abszolút biztos). Fordítva azonban végképp nem helytálló.

A jogelvek a legáltalánosabban véve "nagy igazságok". Nem módszeresen kifejlesztett mindegyikük, s így önálló rendszert sem képeznek a valóságos jogon belül. Ez abból következhet, hogy az érvényes jogelvek között egymásnak ellentmondóak is találhatóak; ezek, ha egyaránt érvényesek, akkor nem lehetnek hierarchikusak, vagy egyaránt érvényesek.

A jogrendszer mint a jogszabályok rendszere hierarchikus. A hierarchia (alá- és fölérendelés) alapvetően a jogalkotásra jogosultak és az ítélkezésre jogosultak hierarchiája. A jogszabály egyformán szabály. A jogszabály megalkotója és a jogszabály alkalmazója van alá- és fölérendeltségi kapcsolatokba sorolva, amely hatalmuknak erősségét fejezi ki. A jogelv azonban tisztán tartalma folytán elv, nem pedig a jogelvet kimondónak helyzetét folytán.

Egy hierarchikus rendszer (a hatályos jogszabályok rendszere) ésszerűsítésére, racionalizálására, egységesítésére nem-hierarchikus elvek rendezetlen halmaza közvetlenül kevésbé alkalmas. A hatályos jogszabályok egy része nem vezethető vissza közvetlenül valamilyen elfogadott jogelvre. A hatályos jogszabályok egy része több jogelvre is visszavezethető, persze kellőképpen hajlékony (*flexibilis*) magyarázattal. A több jogelvre való visszavezethetőség nem feltétlenül erősíti minden esetben az érvelést, hiszen a jogelvek egybevetését és válogató (*selectiv*) felhasználását helyezi kilátásba.

Kiindulva egy klasszikus jogelvből, amely azt mondja ki, hogy *lex specialis derogat generali*, nyilvánvaló, hogy a különös (részletes) szabály előbbre való mint az általános. A jogelv, ha jogszabályba foglalták, csak általános lehet más szabályok különösségéhez képest. Az egy bizonyos esetre szóló szabály mint "species" magában oldja meg a tényleges helyzetet; jogelv nélkül, ami így itt inkább csak "genus"-nak számít. A jogelv azért "elv" – még akkor is, ha azt jogszabály szövege tartalmazza –, mert abból rendszerint nem következnek közvetlenül jogosultságok vagy kötelezettségek.

A jogelv tartalma szerint nem valamilyen pontosan leírható viselkedésnek az általános szabálya (*regula*), hanem ahhoz elvi magyarázat. A magyarázat közvetlenül sem nem jogosít, sem nem kötelez. A jogelv azonban annak érzetét kelti, mintha az kötelezne, illetőleg jogosítana valamire. A jogelv jogi illúzió, amelyről a jog felhasználói úgy vélekednek, mintha az csakugyan kötelezést vagy jogosultságot döntene el. Létjogosultsága közmegegyezés kérdése. Az ember felszáll egy repülőgépre, és mondhatja azt, hogy repül. Valójában a gép repül és az utas a helyén ül: a gép viszi, repíti. A valóságos jog szabályai hordozzák magukkal a jogelveket, amelyek valóságosak mint elképzelések, ha azokat a jogalkotói jog, a bírói jog, a jogtudományi jog és a gyakorlati jog egyaránt, vagy ezekből valamelyik felhasználja.

Meglepő, hogy az elméleti magyarázat szinte mindig kiemeli a jogelvek nagy jelentőségét, szerepét. A gyakorlatból általánosítható tapasztalat meg az, hogy jogelvekre az ügyek túlnyomó többségében nem szoktak hivatkozni. A jogelvek – akár a jogalkotás, akár a jogalkalmazás műveleteiben – általában akkor kerülnek szóba, ha kézenfekvő megoldás nincs, vagy éppenhogyan van, de azt célszerűnek tartják félretenni.

Tehát, ha a célszerűnek tartott megoldás a hatályos jog részletező szabályai ellenére érhető el, jogelvre indokolt hivatkozni. (*Jogszabállyal szemben jogelv*). Ha a célszerűnek tartott megoldás jogszabályra hivatkozással nem érhető el, jogelvre indokolt hivatkozni. (*Jogszabály hiányában jogelv*). Ha a célszerűnek tartott megoldás jogelvre alapított, s egy másik célszerűség ezzel szemben jogszabállyal érhető el, rendszerint jogszabályra hivatkoznak. (*Jogelvvvel szemben jogszabály*). Végül, ha a jogelvre alapított célszerűség jogszabállyal nem opponálható, egy másik jogelvre lehet hivatkozni. (*Jogelvvvel szemben jogelv*). Bármelyik művelet sikeres lehet.

A jogelv tényleges felhasználásának változatai arra engednek következtetni, hogy a sorrend, vagy a helyrend nem kötött: mindegyik helyzetben (*positio*) elvileg eredményes lehet a fellépés. A jogelv, mint a jogszabályok hierarchiájába kevésbé illeszkedő jogi magyarázat nem teljesen kötött, s így nem tisztán forma. Ennek megfelelően a jogelvek érvényesítésének valódi kollíziós szabálya nincs.

4. A jogelv *fogalmi* elvonatkoztatás (*abstractio*) kifejezése: nem elégséges (hiányos) meghatározás a tényleges jogviszonyokat illetően. A *pacta sunt servanda* az adásvétel érvényes jogszabályához képest elvi általánosság, már azért is, mert nem az adásvételi szerződésekre, hanem általában a szerződésekre vonatkozik. A szerződés *általános* szabálya eleve kevesebbet mondhat *egy* bizonyos szerződés kritériumairól, ám ezt fölerősíti mint kritériumot, minden szerződésre nézve. A jogelv ebben az értelemben a részletes szabályból a kiemelés lehetőségét teremtené meg: tehát *fontosak* az adásvétel szabályai, de *lényegesek* a szerződés általános szabályai. A *gyenge* (általános) meghatározás sohasem keresztezhetné az erős (konkrét, vagy szoros) meghatározást akkor, ha nem általánosan *elvi* jellegű lenne. Vagyis, a hierarchia létezik a jogszabályok és a törvénykezés hierarchiájaként, az mégis viszonylagos. A hierarchikus fölépítés a jogszabály megalkotásának tulajdonságaiból, és hivatalos alkalmazásának szabályaiból következik. Ami itt hierarchikus, az egyúttal hivatalos. Ami érvényes, az hivatalos. Ami nem érvényes, az is hivatalos. Ami érvényesül, lehet hivatalos és nem-hivatalos. A *jogelv* akár hivatalos, akár nem, érvényességkénti *megerősítését* a hivatalos *gyakorlatból* meríti.

A jogelv addig tényleges hatást gyakorló elv, amíg azt a hivatalos jogalkotók és jogalkalmazók hajlandóak fontolóra venni. A jogelv – ha a jogi normativitás terjedelmén belül van – a jogi tevékenység, illetőleg a jogfelhasználás során vagy *kötelező*, vagy *figyelembe vehető*.

Kötelező jogelv (principium legis) egy hatályos törvény alapelvet kimondó szabálya: jogszabályi alapelv. Ha a jogelv jogszabály alakban jelenik meg, arra a normatív érvényesség szabályai irányadók. Ehhez képest mint jogszabály hierarchikus: alapvetőek és elsődlegesek az alkotmány alapelvei, amelyek más jogszabályi alapelvekkel szemben elsődlegesek.

Figyelembe vehető jogelv (principium iuris) az, amelyet alkalmazható tételként hagyománynak (*ratio traditionis*), bírói jogelvnek (*doctrina iurisdictionis*), jogtudományi jogelvnek (*doctrina iurisprudentiae*) minősít a jogalkotás, vagy a jogalkalmazás. A figyelembe vehető jogelv, – minthogy nem jogszabály-alakban jelenik meg – a normatív érvényesség tulajdonságai szerint nem minősíthető. Ennek megfelelően, a hatályos jog alapján az ilyen jogelv nem ítéltető *érvényesnek (validus)*, vagy *nem-érvényesnek (infirmus)*. A figyelembe vehető jogelv érvényességéről vagy érvénytelenségéről jogszabályban kellene rendelkezni, ezzel pedig a jogelvnek az a *normatív* tulajdonsága kap meghatározást, hogy érvényes, vagy nem érvényes.

A figyelembe vehető jogelv jellegzetes tulajdonsága azonban nem ez, hanem, hogy *valóságos-e* vagy sem. *Reális* jogelv az, amelyet jogalkotói vagy jogalkalmazói döntés ésszerűségként (*ratio decidendi*) ténylegesen figyelembe vesznek, s ez nem elképzelésnek, hanem ténylegességnek a dolga. A jogalkotó vagy a jogalkalmazó által

figyelembe vett jogelv nem tetszőlegesség, mert mindkettőnek kötik eljárását és tartalmi döntéseit a jogszabályok. A figyelembe vehető jogelv annyiban alkalmas egységesítésre, amennyiben valamiképpen a jogszabályok egységességén belül van.

Nem jogelv az, amely jogi eljárásban való felhasználásra alkalmatlan és ezért nem lehet figyelembe venni, vagyis; ha a jogi normativitás terjedelmén kívül van. Ha nyelvileg vagy logikai jelentése szerint egy kijelentés összefüggésbe hozható a joggal, az nem feltétlenül jogelv. Az olyan bölcsességek, mint pl. "ahol sok a törvény, ott sok az örvény", vagy "minél többet áll (azaz beszél) a védő, annál többet ül (azaz annál nagyobb büntetést kap) a vádlott", lehetséges, hogy tapasztalati megfigyelés eredményei, mindazonáltal e néprajzi színezetűnek tűnő retorikai teljesítményekkel a jogi tevékenységben semmit sem lehet kezdeni.

Egy hatályos jogszabály *érvényessége* általában nem vonható kétségbe, ha annak tartalma egy jogelvvvel ellentétes. Egy jogelv *realitása* általában nem vonható kétségbe, ha van olyan hatályos jogszabály, amelynek a tartalmával ellentétes. A jogszabály megváltoztatása esetén valamely jogelv a változtatás indokaként jelölhető meg.

5. Bírói ítéletet ritkán alapítanak jogelvre egy hatályos jogszabály ellenében. Ha a bíróság így jár el, tevékenysége *jogelvi ítélkezésnek* nevezhető. Ez Magyarországon jelenleg rendes bírói eljárásban kivételes, és kétes értékű is lehet, mint a hatáskör túllépése (*ultra vires*).

A jogelvi ítélkezés másik jelentése a bírói jogelv céltudatos kialakítása erre jogosító hatáskör gyakorlásaként. Ilyen jogosítványa nálunk jelenleg a Legfelsőbb Bíróságnak van.

Végül az alkotmánybíróság gyakorlatában a jogelvi ítélkezés gyakori, és módszere alapján nem lehet kétes értékű, mert ezúttal valóságos negatív jogalkotó szervről van szó. Jogalkotó tevékenység esetében ugyanis a jogelvi alapozású döntés evidencia.

A jog nem egyszerűen ésszerűség, hanem eljárásban érvényesíthető ésszerűség. Ez a tulajdonsága a jogelvnek is megvan. A jogelv nem egyetemes és abszolút ésszerűség (*logosz*), hanem általánosan ismert jogi *döntési* ésszerűség: *ratio*, s ez nem független a döntési helyzettől, amelyben valóságos vagy nem valóságos lehet.

Az, hogy egy elvi kijelentés csakugyan jogelv-e vagy sem, bizonyos fokig az *erő helyzetéhez* kötött: ahhoz, hogy az elv alkalmazható szabályosságba, tényszerűségbe (*facticitas*) fordítható-e, amely valóságos tényhez (*factum*) vezethet. Az ügyvéd egy perben bemutathat érveket, elveket, amelyek újszerű gondolatok a hatályos jog szabályaihoz és annak gyakorlatához képest. Ez az intellektuális teljesítmény nem jogelv. A fejtegetéseket az első fokon eljáró bíró szakmai közömbösséggel, elragadtatással vagy ellenszenvvel tudomásul veheti, lehet azokra fogékony, de el is eresztheti a füle mellett. A hosszabb gyakorlattal rendelkező bíró pályája során egynéhány "elvvvel" megismerkedik, amely jogszabályokból eléggé körülményesen vezethető le és üde frissességet vinne a gyakorlat "egyhangúságába". Jogelvet "fedezhet föl" az első fokon eljáró bíró is, amelyet ítéletében juttat kifejezésre. Ezek az újszerű gondolatok sem jogelvek. Ezeket a másodfokon eljáró bíróság alkalmazhatatlannak nyilváníthatja, akár jogban való tévedésre (*error iuris*) hivatkozva, de helyben is hagyhatja. Egyetlen ítéletből nem lesz jogelv, ha nem válik általánosan ismertté és elfogadottá. Ilyen döntést a legfelsőbb bírói testület hozhat abból a helyzetéből eredően, hogy "elvi" döntése megfelelő szakmai nyilvánossággal jár.

6. Ezzel szemben a *jogalkotás* eleve az erő helyzetében van: egy általános szabályt jogelvként mondhat ki. Ez nem ritkaság: minden nagyobb törvénynek vannak alapelvei a részletes rendelkezései előtt. Ezek arra valók, hogy a részletes szabályok egységes értelmezését segítsék elő. Vagy a hasonló tárgykörben a jövőben kiadásra kerülő szabályozásnak az egységességéhez alapul szolgáljanak: az általánosságot közlik a részletes szabályozás különlegességéhez képest, s így a részletszabályozás "zsinórmértékéül" szolgálnának, mint jogszabályi alapelvek.

A jogalkotás bizonyos kivitelezési technikája kedvez az effélének: az a módszer, amelyben először elveket állapítanak meg egy-egy szabályozási területre, ezeket elfogadtatják, majd az elfogadott elvekből bontják ki a részletes szabályozást. Bizonyos szempontból ez magabiztos technika. Előfeltételezi önmagáról, hogy alapelveket képes megállapítani, amelyeket azután szorgalmas technikusok a részletszabályozás mesterségbeli fogásaival minden további nélkül ki fogják tölteni. Itt előfeltevés az, hogy a törvényi alapelv mintegy jogi *axiómaként* határozza meg a jövő jogalkotását és jogalkalmazását.

A *principium legis* valóságosan a jogelv tudatosan egyoldalúvá tett értelmezése a jogalkotó részéről. Áttekintve néhány jogszabályban kifejezett alapelvet a magyar törvényalkotás legutóbbi 100 évéből, nem állítható az, hogy e jogszabályba foglalt alapelvek mind igazán tartósnak bizonyultak volna, jogi axiómaként működnének. Legfeljebb a mindenkori jogalkotó célképzeteit, hitét fejezik ki a jog alapvető szabályait illetően.

A törvényben megállapított alapelv vagy feltétlenül *érvényes*, azaz alanyát általánosan tételezi s így *katégorikus* norma, vagy jogalkotáspolitikai célokat szolgál, vagyis a jövő jogalkotásának jelölne ki célokat és irányokat, így rendszeri *célokat* szolgál. E kijelölés természetesen hierarchikus, azaz az erő helyzetéből rendelkezik, ugyanakkor a racionalitás jegyében a jogi axióma szerepét töltené be.

A jogalkotás számára – vagy részéről – meglehetősen nehéz valódi jogelveket alkotni. A jogelv ugyanis gyakorlati elv, amely a praxis ténylegességének kérdése. Nem magától keletkezik és nem egyszerűen szabályban mondják ki: a jogelvnek az *elfogadottsága* lényeges. Jogelv az, amit a jog felhasználói, a jog alkalmazói és alkotói ésszerűségként (*ratio*) hajlandók számításba venni. Egy jogelv léteben és nemléteben ezért van szerepe még a tudománynak is. A jogelv segítségével átjárhatók a joggal kapcsolatos technikák, a mindenkori racionalitás alapján, s nem a hierarchia szerint.

* * *

A jogelv *reális értelme* tényleges és pszichikai természetű. Ebből *tényleges* az, amit jogelvnek tekintenek a jog felhasználói, hivatalos alkalmazói és alkotói, s *pszichikai* az, amit minderről mindezek feltételeznek, hisznek, elfogadnak.

A jogelv nem tisztán logikai fogalom. A hatályos jogból visszafejthetők a jog általános szabályai, amelyek minden különös szabályra helyesek lehetnek. A jogelvek nem feltétlenül visszafejthető szabályosságok. A jogelvek olykor "sarkalatos" tételek az érvényes jog összességére nézve, olykor pedig nem, mert csak bizonyos *összefüggésekben* alaptételek.

A hatályos jogi szabályozás katégorikus szabályai azonban nem feltétlenül jogelvek. Még az sem biztos, hogy a jogelvek egy jogrendszernek az általános szabályaiból állnának. Egy jogelv megállapítása, bevezetése ezért nem elhatározás kérdése.

Negatív formában pedig – a jogelv érvényessége – elhatározás kérdése. Mert egy jogelvről a jogalkotás kimondhatja azt, hogy az *nem számít*, nem érvényes. Ugyanezt megteheti az ítélkezés is. Ez azonban csak érvénytelenítés, tagadás (*negatio*).

A jogelv alapvetően *pozitív* normatív állítás valamiről. A jogelv ezért akár "feléledni" is képes, mégha időlegesen azt valamely normatív rendelkezés kizárta volna is. Mert a jogelv nem feltétlenül normatív formában kifejezett szabály. A jogelv szoros értelemben véve nem igazán *szabály*. Nem egy adott időszak jogi szabályosságának általános értelme. Nem függ egy kormányzati rezsimtől, az időszerű kormányzás műveleteitől.

A mindenkori *gyakorlat* teszi a jogelvet szabállyá, és alkalmanként lesz *norma*, vagy *tény*. A jogelvhez értelmezése (*interpretatio*) minden esetben hozzátartozik: a jogelv annak ellenére, hogy "elv"-ről lenne szó, reálisan műveleti, jogi technikai jelenség. A jogelv így jogalkotásnak, jogalkalmazásnak, jogfelhasználásnak és

jogtudománynak az egységben kifejezhető célképzet: arra az említett értelmezési tartományoknak egyaránt szükségük lehet.

ANDRÁS TAMÁS

PRINCIPLES OF LAW

(Summary)

A legal norm (*norma legis*) is used to stand for a system of coercive rules. To say that someone has a legal duty is therefore to say no more than that some rule of law makes the opposite conduct the condition for coercion to be applied to him. The law has many functions wherein coercive enforcement is very much in the background. Judges apply legal norms in cases in their jurisdictions. These are real decisions but not formally valid law creating actions. Implementation of law means to apply norms to social situations (law-cases), to motivate people to obey the law either by voluntary compliance or by enforcing the law. Applied norm by jurisdiction and subjects of law is the practical law (*norma iuris*). Legal science can only describe the law by making certain presuppositions. Legal science gives information in terms of norms at any levels of generalisation.

All law could be reduced to a logic of the will perhaps, in which every human behaviour could be seen either as commanded or prohibited or allowed, or not commanded, not prohibited or not allowed by law. Where an act was commanded or prohibited or allowed, it was the subject of a legal duty. A provision of law contains two main elements: an idea of an action, and some imperative symbol. The principles of law (*principium iuris*) are ideas and symbols for practical mind but they are without structure of the law in force. A legal principle as a norm of the codified law (*principium legis*) is a general provision of the law in force. It has a coercive enforcement.

A real principle of law is a practical and theoretical factor. Two functions can be distinguished. The principle explains how lawyers interpret law as a system. The second one is that it explains how anyone can interpret prescriptions of particular individuals as objectively binding norms. A large part of principles (*principium iuris*) are classical, traditional, international, universal. In reality, the law of a country consist of an immense mass of ideas, traditions concerning human behaviour, accumulated during centuries through the contributions of innumerable collaborators. In fact value judgments about right and wrong are more or less emotive. They usually express our feelings of like or dislike. In law, an assertion that there exist a binding rule mystifies the truth, for bindingness as a quality has no counterpart in sense-experience. The life of the law has not been logic, it has been experience. A large part of the pictures of law we have are illusions. We must reject them in the interests both of truth and of proper shouldering of the burden of subjective valuations.

Practically, principles of the law are important factors for legislation and jurisdiction. They are not legal norms, i.e. not obeyed but may be obeyed. The ideas are again revived in human minds, accompanied by the expression: this line of conduct shall be taken or something else to the same effect. The directives which it describes constitute a scheme of interpretation which enables one to predict the behaviour of officials. The principles of law play a specific and interesting role in the legal practice.